

ורבי יהודה, וטעם מחלוקתם.

ודנה: **מאי טעמא דרבנן, דאמרי במשנה "ומשה על גביהן?"**

ומבארת הגמרא: **אמר קרא "אספה לי שבעים איש וגו' והתיצבו שם".**

א-י **עמך**. ויש לנו לדייק כך: שבעים איש, הם יהיו **עמך**. ואת **בהדיהו**. גם אתה, משה, תצטרף יחד עמהם. ולא יזוה ענין הצטרף משה עמהם, אם לא כדי שבסך הכל יהיו בסנהדרין שבעים ואחד.

ורבי יהודה, האיך הוא דורש את הכתוב? והרי נאמר כאן "עמך", ומשמע שיש שבעים איש מלבד משה, ומשה מצטרף אליהם למנין של שבעים ואחד?

ומבארת הגמרא: אין כונת הכתוב במילה "עמך", לומר שהשבעים איש יצטרפו אל משה להיות ביחד לסנהדרין. אלא, "עמך" נאמר **משום שכינה**.

והיינו, נאמר שם "אספה לי שבעים איש, ולקחת אותם אל אהל מועד, והתיצבו שם

במדיחין.

ויש לתרץ דברי ה"כסף משנה" דסובר: דסוף סוף גם רבי שמעון סובר שהיא גזירת הכתוב, והתורה פטרתה מעיר הנדחת — מאיזה טעם שיהיה — ואם כן מדיחיה פטורים.

אבל כדברי ה"מנחת חינוך" כתוב במפורש בפירוש המשנה להרמב"ם שכתב: והטעם בזה כי אם קצוות הארץ חרבות יבואו בהם העכו"ם ויחריבו ארץ ישראל. ואין פירוש אין עושין אלא יורגו יושביה, אבל פירוש, שלא יעשו בו כל מצוות עיר הנדחת והוא מה שנאמר והיתה תל עולם". הרי מפורש בדבריו [וכן כתב הרע"ב] שנהרגין בסייף, ומה שאין עושין תל עולם — לדעת רבי שמעון — אינו פטור אלא מניעה. דאם היה פטור היו נידונים בסקילה כשאר עובדי עבודה זרה, ודין זה גופה, תלוי במחלוקת חכמים ורבי שמעון. דאם כדעת חכמים שנדרש מגזירת הכתוב — דינם בסקילה, ואילו לרבי שמעון נידונים בסייף.

עוד נפקא מינה כותב ה"מנחת חינוך": דאם הוא פטור מגזירת הכתוב, הרי פטורה אף אם אחר כך התרחק הגבול. אם הוא מניעה — לדעת רבי שמעון — יעשו אותה תל עולם, אם עתה אינה עיר ספר.

עשירה ממשכנין. שרק ענייה שאם יחזירנה לה בכל עת "אתה משיאה שם רע בשכנותיה".

ועיין בית יוסף (אבן — העזר סימן ע"ז) שדן, אם הרמב"ם פוסק כרבי שמעון.

אבל בהלכה זו כתב הרמב"ם (פרק ד מהל' עבודה זרה הלכה ד): "אין עושין עיר הנדחת בספר, כדי שלא יכנסו עכו"ם ויחריבו את ארץ ישראל".

והקשה ה"כסף משנה": הרי הרמב"ם פוסק (פרק ג מהלכות הלואה ה"ב): דאין ממשכנין בגד עשירה, הרי שאינו פוסק כרבי שמעון, ואם כן למה פסק כאן כרבי שמעון.

ומתרץ: כיון שהוא מילתא דמסתבר, ואין נפקא מינה לדינא, לכן פוסק כדעת רבי שמעון.

אבל ה"מנחת חינוך" (מצוה תס"ד) מוצא כמה חילוקים בדין, אם דורשים מהפטוק בקרבך, או משום שמה ישמעו עכו"ם. והם:

הדין הוא שמדיחי עיר הנדחת הם בסקילה. והנה בכל מקום שאין עושין עיר הנדחת מטעם גזירת כתוב, כגון: ירושלים או ערי מקלט, אין עושין דין במדיחין. ולכן, אם ספר מופקע מדין עיר הנדחת מטעם גזירת הכתוב, גם המדיחין פטורים, אבל אם הפטור הוא מטעם שמה יבואו עכו"ם, דבר זה שייך רק באנשי עיר הנדחת, ולא

בסנהדרין קטנה, ילפא, נלמד דין סנהדרי גדולה מסנהדרי קטנה.

אחרי שציווה הקדוש ברוך הוא למשה לאסוף שבעים זקנים, נאמר "ויאסוף שבעים איש מזקני העם, ויעמד אותם סביבות האהל, וירד ה' בענן וידבר אליו, ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על שבעים איש הזקנים, ויהי כנות עליהם הרוח ויתנבאו ולא יספו. וישארו שני אנשים במחנה שם האחד אלדד ושם השני מידד. ותנח עליהם הרוח והמה בכתובים ולא יצאו האהלה ויתנבאו במחנה".

ועתה מביאה הגמרא ברייתא הדורשת את דברי הכתוב: "וישארו שני אנשים במחנה", ממה הם "נשארו".

תנו רבנן: כתיב "וישארו שני אנשים במחנה".

יש מרבתינו אומרים: בקלפי, בגורל, נשתיירו.

שבשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל", אמר משה: כיצד אעשה? אם אברור ששה זקנים מכל שבט ושבט והיה ביחד שבעים ושנים, הרי נמצאו שנים זקנים יתירים. ואם אברור חמשה חמשה מכל שבט ושבט, יהיו ששים, ונמצאו עשרה חסרים. ואם אברור ששה משבט זה, וחמשה משבט זה, הריני מטיל קנאה בין השבטים.

מה עשה? בירר ששה ששה שמות של זקנים מכל שבט ושבט, והביא שבעים ושתיים

עמך". ודורש רבי יהודה את דברי הכתוב כך: שם, עמך יתיצבו! כלומר, יעמדו אתך שם, מחוץ לאהל, ולא יבאו לאהל, כי יש באהל השראת השכינה. וגם משה לא נכנס לאהל מועד, כמו שנאמר [שמות מ]: "ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד, כי שכן עליו הענן, וכבוד ה' מלא את המשכן".

עוד פירוש: יתיצבו עמך כדי שתשרה השכינה ממך עליהם, כמו שנאמר [שם]: "ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם"⁽¹⁾.

ומבארת הגמרא: ורבנן? מה יענו רבנן על דרשת רבי יהודה.

אכן "עמך" נדרש משום שכינה, ואין מכאן ראייה, אלא שיש לדורש זאת מפסוק אחר.

אמר קרא, שם "ונשארו אתך במשא העם". ודרשין: הם אתך — ואת בהדיהו. ואתה אתם.

ורבי יהודה, מה הוא יענה על דרשת חכמים!?

הוא דורש: אתך — בדומין לך, מיוחסים ומנוקים ממום כמוך.

ורבנן, מנין הם דורשים שהסנהדרין צריכה להיות מיוחסים ומנוקים ממום?

לפי שנאמר בפרשת יתרו, במינוי סנהדרין קטנה, שאמר יתרו למשה "והקל מעליך, ונשארו אתך", משם נפקא, נלמד דין זה של "אתך — בדומין לך", ואף שפסוק זה נאמר

1. ובמסכת הוריות פירש רש"י: ברור צדיקים גמורים — שהם עמך — שאני רוצה להשרות

פיתקין.

על שבעים מהפתקים כתב "זקן", ואילו שנים פיתקין הוא הניח חלק, שלא כתב עליהן דבר.

בללן, עירב את כל הפתקים, ונתנן בקלפי.

אמר להם: בואו וטלו פיתקיכם!

כל מי שעלה בידו פתק שכתוב עליו זקן, אמר לו משה: כבר קידשוך שמים להיות מן השבעים זקנים! ואילו מי שעלה בידו פתק חלק, אמר לו משה: אם המקום לא חפץ בך, אני מה אעשה לך?!

ואלדד ומידד יראו שמא יעלה בגורלם פתק חלק, ולכן הם לא באו ליטול פתק. ולכן נאמר "וישארו במחנה", שלא באו אל אוהל מועד ליטול פתקהם בגורל, אך באמת היה כתוב בפתקהם זקן, ואילו שני הפתקים החלקים נפלו בגורל של שני זקנים אחרים, שכן יצאו לשם. ועל זה נאמר "והמה בכתובים", כלומר, היו פתקים שעליהם כתוב "זקן" מוכנים עבורם בקלפי.

ולכן דרשו: נשתיירו בקלפי, שפתקהם נשארו בקלפי. ואין הפירוש שאלדד ומידד עצמם נשארו מחוץ לשבעים זקנים.

וגורל דומה עשה משה בפדיון הלויים.

בתחלה היו הבכורים קדושים לה', מעת שצוה הקדוש ברוך הוא [שמות י"ג]: "קדש

לי כל בכור". ובשעה שחטאו בעגל, הוחלפו הבכורים בלויים, שלא עבדו את העגל — והוא נקרא "פדיון הלויים". היינו שכל לוי פדה בכור אחד.⁽²⁾

אבל, כשמנו את הלויים, שהיו עשרים ושנים אלף, ואת הבכורים, היה עודף של בכורים על הלויים, וצוה הקדוש ברוך הוא שהבכורים העודפים על הלויים, שהם מאתיים ושבעים ושלושה, יפדו עצמם בחמשת חמשת שקלים לכל בכור.

כיוצא בדבר, גורל דומה אתה אומר, שעשה משה רבינו.

כי נאמר בתורה: "ולקחת חמשת חמשת שקלים לגולגולת".

אמר משה: כיצד אעשה להן לישראל?

אם אומר לו לבכור: תן לי פדיוןך חמשה שקלים, וצא ותיפדה, יאמר לי: כבר פדאני בן לוי, ואיני משלם חמשה שקלים!

מה עשה? הביא עשרים ושנים אלפים פיתקין, וכתב עליהן "בן לוי", ועל שלשה ושבעים ומאתים כתב עליהן "חמשה שקלים". בללן, ונתנן בקלפי.

אמר להן משה לבכורים: טלו פיתקיכם!

מי שעלה בידו פתק שכתוב עליו "בן לוי", אמר לו משה: כבר פדאך בן לוי! מי שעלה בידו "חמשה שקלים", אמר לו משה: תן

של משה — שלא תפרוץ במ שכינה בעומדם לבדם.

2. רמב"ן על התורה במדבר ג מה.

שכינה עליהם. ועיין מה שמפרש לקמן ל"ו ע"ב ובמהרש"א שם.

והיד רמ"ה מפרש: כדי שתגן עליהם זכותו

פדיונה, חמשת שקלים, וצא פדוי.

וממשיכה הברייתא וחוזרת לדרוש את הפסוק "וישארו שני אנשים במחנה".

רבי שמעון אומר: (3) כמחנה נשתירו. והיינו, בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל, ולקחת אותם אל אוהל מועד", אמרו אלדד ומידד מרוב ענותנותם: אין אנו ראויין לאותה גדולה, ונשתירו במחנה. אמר הקדוש ברוך הוא: הואיל ומיעטתם עצמכם — הריני מוסיף גדולה על גדולתכם.

ומה גדולה הוסיף להם?

שהנביאים כולן, כל שבעים הזקנים, שנאמר עליהם: "ויהי כנוח עליהם הרוח, ויתנבאו", נתנבאו ופסקו. הפסיקו מלהתנבא, כמו שיבואר להלן, ואילו הם, אלדד ומידד, נתנבאו ולא פסקו.

וממשיכה הברייתא:

ומה, איזה נבואה התנבאו אלדד ומידד?

אמרו: משה מת — יהושע מכניס את ישראל לארץ.

אבא הנין אומר משום רבי אליעזר: מה נבואה התנבאו? על עסקי שליו, הן היו מתנבאים, שנאמרה שם גם פרשת השליו, ואמרו: עלי שליו! עלי שליו!

רב נחמן אומר: על עסקי מלחמת גוג ומגוג היו מתנבאים. כמו שנאמר [יחזקאל לח]: "כה אמר ה' אלהים: האתה הוא אשר דברתי בימים קדמונים ביד עבדי, נביאי ישראל הנבאים בימים ההם שנים להביא אותך אליהם" ודרשינן: אל תקרי שנים, אלא שנים. ואיזו הן? ומי הן שנים נביאים שנתנבאו בימים קדמונים בפרק בזמן אחד נבואה אחת, הוי אומר, אלדד ומידד.

עתה מבאר הגמרא: מנין אנו למדים שהשבעים זקנים הפסיקו להתנבאות.

אמר מר, שנינו בברייתא: כל הנביאים כולן נתנבאו, ופסקו. והן, נתנבאו ולא פסקו.

ודנה הגמרא: מנא לה, מנין אנו למדים ששבעים זקנים פסקו מהלנבא?

אילימא, אם תאמר, שיש לנו ללמוד זאת מדכתיב "ויתנבאו, ולא יספו", ונאמר שמשמעות הכתוב היא "ולא יוסיפו", הרי קשה:

אלא, הרי אם אתה מפרש כן, (4) מעתה, כיון שנאמר בתורה [דברים ה] אחרי עשרת הדברות, "את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם בהר מתוך האש הענן והערפל, קול גדול ולא יסף", האם הכי נמי נאמר שמשמעות הכתוב היא דלא אוסיף, שהקדוש ברוך הוא לא הוסיף עוד לדבר אל משה?! והרי אין זה נכון!

3. וכתב רש"י ב"עין יעקב": שהתנא קמא ורבי שמעון חולקים. שלפי התנא קמא: אלדד ומידד לא יצאו משום שחששו שמא יעלה בגורלם חלק, ורבי שמעון סובר: שאדרבה חששו שמא יעלה בגורלם זקן, ולכן לא נפסקה נבואתם.

4. היד רמ"ה כתב: "דילמא האי ולא יספו דלא פסקו הוא" וכנראה שזו היתה גירסתו בגמרא. ולדבריו מתורץ מה שהקשו המפרשים שאם

מת", היינו דכתיב, שפיר אמר יהושע: אדוני משה, כלאם! תנה אותם אל בית הכלא, משום שבנבואה זו הם פוגעים בכבודך.

אלא למאן דאמר הנך תרתוי, שעל עסקי שליו היו מתנבאים או על גוג ומגוג, מאי? למה אמר יהושע "אדוני משה, כלאם?" מה רק היה בדבריהם, עד שהיה משה צריך לכלאם!?

ומתרצת הגמרא:

משום דלאו אורח ארעא. אין זה דרך ארץ להתנבא במן שמשה קיים, דהוה ליה כתלמיד המורה הלכה לפניו רבו.

ומקשה הגמרא:

בשלמא למאן דאמר הנך תרתוי, שעל עסקי שליו ועל גוג ומגוג היו מתנבאים, שפיר מבואר היינו דכתיב שענה משה ליהושע: מי יתן והיה כל עם ה' נביאים! (5)

אלא, בהכרח, משמעות הכתוב, דלא פסק הוא, שלא הפסיק הקול לדבר אל משה.

ואם כן, חוזרת השאלה, מנין אנו למדים שמשמעות הכתוב "ולא יספו" האמור גבי אלדד ומידד, היא, שהם הפסיקו מלהנבא.

ומתרצת הגמרא:

אלא הכא, בשבעים זקנים כתיב "ויתנבאו", ואילו התם, באלדד ומידד כתיב "מתנבאים", ופירושו: עדיין, מתנבאים הם והולכים.

ועתה הגמרא מבארת את המשך הכתובים שם, כדי להוכיח מה היתה נבואתם.

נאמר שם: "וירץ הנער, ויגד למשה, ויאמר: אלדד ומידד מתנבאים במחנה! ויען יהושע בן נון, משרת משה מבחריו, ויאמר: אדני משה, כלאם! ויאמר לו משה: המקנא אתה לי?! ומי יתן כל עם ה' נביאים!".

בשלמא למאן דאמר שהיו מתנבאים "משה

וזוכה לחדש חידושי תורה על ידי השפע ההוא שהוא כדמות רוח הקודש".

5. המהרש"א מפרש: שבשבעים זקנים נאמר: "ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על שבעים איש הזקנים", ולכן לא היה ליהושע קנאה עליהם שנבואתם היתה מאצילות רוח של משה, ולכן לא נתנבאו אלא לפי שעה. אבל באלדד ומידד נאמר: "ותנח עליהם הרוח" מאתו יתברך וזכו להתנבאות והתנבאו ולא יספו, כמו משה שהיתה נבואתו מאתו יתברך, והתקנא יהושע שעושיין עצמן כמו משה.

והשיב משה: "המקנא אתה לי" הרי כל מה שאמרו חז"ל: "אין אדם מתקנא בתלמידו" למדו

נפרש "דלא פסק", איך אמרה הגמרא אחר כך שהפסיקו. ולדברי היד רמ"ה מבואר ש"יסף" אפשר לפרשו בשני פירושים — [כמו שפירש רש"י בפירושו על התורה שני הפירושים] — הוספה והפסקה, והגמרא שואלת רק לברר מאין ההוכחה הגמורה שהפירוש הוא הוספה ודילמא פירושו הפסקה, ומביאה הגמרא מ"ויתנבאו" להוכיח שלא יספו פירושו הוספה.

וכן כתבו הריא"ף, ועוד מפרשים.

וכתב התורת חיים: "ונראה, שבשעת מתן תורה יצא השפע מאתו יתברך והשפיע על הר סיני כל התורה כולה שבכתב ושבעל פה מדרש ואגדה הכל נמסר לו למשה מסיני. וכל העוסק בתורה לשם שמים — השפע ההוא מחזיר עליו

מחייבין אזי תלתא הוא, ההטייה היא על פי שלשה, ואם כן קשה, אימתי היא ה"הטייה על פי שנים"?!

ומתרצת הגמרא:

אמר רבי אבהו: המשנה מדברת במוסיפין דיינים. וכפי ששנינו בפרק היו בודקין: אחד עשר מזכין ואחד עשר מחייבין, ואחד אומר "איני יודע", ואין כאן הכרעה לא לזכות ולא לחובה, מוסיפין שני דיינים להכריע. ועתה יש כאן עשרים וארבע דיינים — שהרי הדיין שאמר "איני יודע" אינו מן המנין — ואם שלש עשרה מחייבין ואחד עשר מזכים, הוא חייב על פי הטיית שנים.

ואופן זה הוא דברי הכל. אף לחכמים הסוברים שאין עושין בית דין שקול. כי עד כאן סוברים חכמים שאין עושים בית דין שקול, אלא בתחילת ישיבתם לדין, אבל הם מודים שאם אחד אומר "איני יודע", שמוסיפין שנים, אף על פי שמעתה הוא בית דין שקול.

אז:

ובסנהדרין גדולה, אם דנים דיני נפשות, כגון כהן גדול, ואופן זה הוא אליבא לדעת רבי יהודה, הסובר שהם שבעים, ואף לכתחלה עושין בית דין שקול. ולכן, אם שלושים וששה מחייבין ושלושים וארבעה מזכים. הרי הוא חייב — על פי הטיית שנים.

עוד דין אומר רבי אבהו:

אלא למאן דאמר שהיו מתנבאים "משה מת", מדוע ענה כך משה ליהושע! ? האם מינה הוה ניהא ליה למשה שיתנבאו על מותו! ?

ומתרצת הגמרא:

לא פיימוה קמיה. לא סיימו לומר לפני משה מה היה דבר נבואתם. אלא אמר לו סתם, אלדד ומידד מתנבאים.

ומביאה הגמרא פירוש נוסף על: "אדוני משה כלאם".

מאי "כלאם"? — אמר לו יהושע למשה: הטל עליהן צרכי ציבור, והן בלין מאליהן!

שנינו במשנתנו: ומנין להביא עוד שלשה ממשמע שנאמר: לא תהיה אחרי רבים לרעות שומע אני שאהיה עמהם לטובה, אם כן למה נאמר: אחרי רבים להטות, לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה — הטייתך לטובה על פי אחד, הטייתך לרעה על פי שניים, ואין בית דין שקול מוסיפין עליהם עוד אחד הרי כאן עשרים ושלשה.

ומקשה הגמרא על מה ששנינו במשנתנו: "הטייתך לרעה על פי שנים".

סוף סוף, אף שהוספנו שלשה על העשרים, לרעה על פי שנים — לא משכחת ליה, (6) לא יתכן! שהרי, אי אחד עשר מזכין ושנים עשר מחייבין, אכתי, עדיין ההטייה לרעה על פי חד הוא. אי עשרה מזכין ושלשה עשר

מתקנא בבנו ובתלמידו.

6. וכתב היד רמ"ה: שהקושיה איננה על דרשות

מיהושע. והוסיף ואמר: "מי יתן והיה כל עם ה' נביאים" כמותי "כי יתן ה' את רוחו עליהם" ולא רוחי, ואף אם הם חשובים כמוני, הרי אין אדם

דמי, הוא נחשב מן המניין, ואי אמר מילתא, אם יתיישב בדעתו ויכריע את ספיקותיו — בין לזכות ובין לחובה — שמעינן ליה יקבלו אותו בתוך המנין — וממילא אין כאן בית שקול — קמשמע לן, משמע לנו רבי אבהו, דהאי דקאמר "איני יודע" כמאן דליתיה דמי, אינו מן המניין, ונשאר בית דין שקול, ואי אמר טעמא, לא שמעינן ליה, שאינו בכלל מן המניין.⁽⁷⁾ ומביאה עתה הגמרא עוד דין בדיני סנהדרין.

ואמר רבי אבהו: במוסיפין אם צריכים להוסיף דינים כגון: שאחד אומר: "איני יודע" — עושיין בית דין שקול לבתחילה, ועתה ישבו עשרים וארבעה.

ומקשה הגמרא: פשיטא מה בא זה ללמדנו, הרי היא משנה מפורשת, כמו שביארנו.

ומתרצת הגמרא: אם רבי אבהו לא היה משמיענו זאת, מהו דתימא, היינו אומרים, האי דיין דקאמר "איני יודע", כמאן דליתיה

אבל בדיני נפשות שאומר רק זכות, יתכן, שהראב"ד יודה שיכול לחזור בו.

ויש לבאר דעת הראב"ד שסובר שמי שאומר "איני יודע", הוי כמאן דליתיה כלל ואין שומעין לו, וגרוע מאחד מן התלמידים. והחילוק מבואר, שהתלמיד אף שלא הגיע להוראה, מכל מקום יש לו דעה בנידון זה, לכן לזכות שומעין לו, אלא דבחובה משתקין אותו, כי אנו מהדרין לזכות, אבל הדיין שאמר: "איני יודע", אין לו בכלל דעה בנידון זה.

והנה רש"י מפרש: "ואי אמר טעמא: מראה פנים לחובה ומראה פנים לזכות, ומשום הכי מספקא ליה".

ומשמע מדבריו: שאף אם הדיין רוצה לפרש להם את צדדי ספיקותיו אין שומעין לו. ונראה, שסובר כדעת הראב"ד, שדעת הדיין האומר "איני יודע" אינו דעה בכלל, ואין שומעין לו, אפילו צדדי ספיקותיו.

וכן משמע במהרש"א המבאר דברי רש"י, שגם בלי דברי רבי אבהו, היינו למדים מהמשנה שעושים בית דין שקול בגמר דין, שהרי מוסיפין שנים במקום האחד, אלא דרבי אבהו משמיענו שאף בשעת משא ומתן, אין שומעין לו, ואינו אפילו כאחד התלמידים.

אלא, דה"תורת חיים" והרש"ש חולקים על

הכתובים, שבהם לא נאמר לא אחד ולא שנים, אלא על לשון המשנה.

7. בפרק אחד דיני ממונות (לב א) שנינו שבדיני נפשות אם אמר אחד מן התלמידים — היושבים לפני הסנהדרין — זכות שומעין לו, ואם אמר חובה משתקין אותו.

והקשו התוס' (ל"ג ב ד"ה אחד) שדיין זה שאמר "איני יודע" לא יהא גרוע מן התלמידים. ותירצו, שאין הכי נמי, אם הדיין שאמר "איני יודע" חוזר בו לזכות שומעין לו, ומה שאמרו בסוגייתנו שאין שומעים לו, מדובר שהתיישב בדעתו לחובה.

ומשמע — אם כן — שרק בדיני נפשות אין שומעין לו, וגם שרק לחובה אין שומעין לו, אבל בדיני ממונות שאף לתלמידים שומעין בין לזכות ובין לחובה, הוא הדין לדיין שאמר: "איני יודע".

והיא שיטת הרמב"ם שכתב (בפ"ח מהל' סנהדרין הל' ב') שבדיני ממונות יכול לחזור בו. אבל הראב"ד חולק שם וסובר שאף בדיני ממונות — אין שומעין לו.

ומשמע שחולק גם על מה שכתבו התוס' שלזכות שומעין לו. [אבל אינו מוכרח, דבשלמא בדיני ממונות, הוי זכות לזה וחובה לכשנגדו,

אמר רב כהנא: סנהדרין שראו כולן לחובה ואין אף דין הרואה לו זכות, פוטרין אותו. הריהו פטור מדין מיתה. (8)

מאי טעמא? — כיון דגמירי, שלמדנו מדרשות הכתובים [לה א] שדיינים הדנים דיני נפשות צריכים לעשות הלנת הדין למחרתו, כדי למעבד ליה זכותא, שאולי יוכלו למצוא לו זכות. ואילו הני, דיינים אלו, שראו כולן לחובה, תו לא חזו ליה,

שוב לא יראו לו זכות. עוד דין בהלכות סנהדרין.

אמר רבי יוחנן: אין מושיבין בסנהדרין (9) אלא בעלי קומה, כדי שתהא אימתן מוטלת על הבריות, ובעלי חכמה, ובעלי מראה הדור, כדי שתהא אימתן מוטלת על הבריות, ובעלי זקנה, (10) ובעלי כשפים היודעים (11) כישוף, כדי שאם ידונו מכשפים הבוטחים

להמיתו, ובדיני נפשות אין ראוי להיות כך. והוא — הנידון — כבר נסתתמו טענותיו, ואפילו בבית דין אחר לא יוכל ללמד על עצמו זכות. וכן כתב ב"מנחת חינוך" (מצוה ע"ז). ועיין שם שמסופק אם בתחלה ראו כולם חובה, ואחר כך באותו היום ראו מקצת זכות, ואם ילמדו עליו זכות — אזי יהרגוהו, נמצא שלימודם זכות הוא בעצם חובה להנידון, אם נאמר במקרה זה הדין: שהמלמד זכות אסור לו ללמד חובה — בשעת משא ומתן — והמלמד חובה מותר ללמד זכות.

9. היד רמ"ה כתב שכל המעלות האלו הם כדי שתהא אימתן מוטלת על הבריות ולא יהיו בזוין בעיני הציבור ויזלזלו בהן. וזה לשון הרמב"ם (פ"ב מהלכות סנהדרין הלכה): "כשם שבית דין מנוקין בצדק כך צריכין להיות מנוקין מכל מומי הגוף. וצריך להשתדל ולבדוק ולחפש שיהיו כולן בעלי שיבה בעלי קומה בעלי מראה נבוני לחש".

מבואר בדבריו שדין זה אינו מעכב, ורק צריך "להשתדל ולבדוק ולחפש". וכתב הכסף משנה: שטעמו ממה שאמרו חז"ל (ספרי פרשת דברים) שמשה רבינו לא מצא אנשים עם כל המעלות שאמר לו יתרו. וכן כתב הרדב"ז שם.

10. וכתב המאירי: "בעלי זקנה בינונית לא זקנה

המהרש"א, ומפרשים דעת רש"י כדעת הרמב"ם והתוס', והוא: שמהמשנה רק שמעינן שאם עומד בספיקותיו עד גמר דין, אזי מוסיפין שנים, ובא רבי אבהו להשמיענו שאף בשעת משא ומתן אין שומעין לו — ורק אם טוען לחובה, אבל לזכות אינו גרוע מן אחד מן התלמידים.

8. כן פירשו הרמב"ם [ועיין לקמן] והיד רמ"ה ועוד ראשונים.

אבל הרא"ש בתוספתא מביא בשם רבינו מאיר פירוש אחר: פוטרין אותו מיד, היינו שממהרין להרגו, ואין מענים את דינו עד למחר, דאין סיבה להלנת דין.

והרמב"ם כתב דין זה בסנהדרין גדולה, וכתב הרדב"ז בפירושו על הרמב"ם, שאינו בא למעט סנהדרין קטנה, אלא בא לומר שאף סנהדרין גדולה, שסמכותם רב, בכל זאת פוטרים אותו.

עוד חידוש יש בדברי הרמב"ם שכתב: "שפתחו כולם בדיני נפשות ואמרו כולן חייב הרי זה פטור". ומדויק מדבריו שרק אם פתחו כולם לחובה, אבל אם בשעת משא ומתן ראו מקצת הדיינים זכות, ורק בגמר דין דנו כולם לחובה — שהרי בגמר דין מותר להמלמד זכות ללמד חובה — הרי הורגים אותו.

וכתב הרשב"ץ בספרו מלחמת מצוה (מובא בספר מרגליות הים) שהטעם הוא, שבכך שפתחו כולם לחובה גלו דעתם שחפצים

על כשפיהן להנצל מידי בית דין, יוכלו הדיינים להמיתם, וגם כדי שיוכלו לגלות את המכשפין המסיתין ומדיחין בכשפיהם כגון המצרים [הנוצרים],⁽¹²⁾ ויודעים בשבעים לשון,⁽¹³⁾ כדי שלא תהא סנהדרין שומעת עדות של אנשים המדברים בלועזית מפי המתורגמן, כי אז הוי עדותם בגדר "עד מפי

עד" — שעדות פסולה היא.

עוד דין בהלכות סנהדרין.

אמר רב יהודה אמר רב: אין מושיבין בסנהדרין אלא מי שהוא חכם עד כדי כך שיודע לטהר את השרץ⁽¹⁴⁾ מטומאתו,

מופלגת". וכן הוא לשון הרמב"ם (שם).

וכתב רבינו יונה: לא זקנים ממש, אלא שאין מושיבין בחורים, שכשם שאין מושיבין זקנים מפני ששכחו צער גידול בנים כך אין מושיבין בחורים מפני שעדיין לא ידעו צער גידול בנים.

עיניים פטור. ולכן, צריכין הסנהדרין לדעת מעשה הכישוף כדי להבדיל בין מכשף שעושה מעשה לבין אוחז עיניים. ודברים אלו מותר ללמוד כמו שאמר שם (ס"ח א) נאמר בתורה: "לא תלמד לעשות" ודרשינן: לעשות אי אתה למד אבל אתה למד להבין ולהורות. ורבי אליעזר אמר (שם): שאני שונה שלוש מאות — או שלשת אלפים — הלכות בניטע קישואין, דהיינו מעשה כישוף.

11. כתב הרמב"ם (שם): "אין מעמידין בסנהדרין בין בגדולה בין בקטנה אלא אנשים חכמים ונבונים, מופלגין בחכמת התורה בעלי דעה מרובה, יודעים קצת משאר חכמות כגון: רפואות וחשבון ותקופות ומזלות ואיצטגנינות ודרכי המעוננים והקוסמים והמכשפים והבלי עבודה זרה וכיוצא באלו כדי שיהיו יודעים לדון אותם".

13. ברש"י מסכת מנחות משמע שהמתורגמן לא יחליף טענות בעלי הדין. וכן כתב הריטב"א במס' מכות בשם הרמ"ה.

וכתבו התוס' במסכת מנחות (סה א), שלא צריך שכל הסנהדרין ידעו שבעים לשון, אלא שניים או שלשה, כמו שאמרו לקמן.

או, מה שאמרו שצריכין כל הסנהדרין לדעת שבעים לשון, הוא בסנהדרין גדולה, אבל בקטנה אמרו שמספיק שניים או שלשה.

כתב הרמב"ם (שם): "ושידעו ברוב הלשונות".

וכתב הכסף משנה: משום שדבר זר הוא למצוא מי שידע שבעים לשון.

והקשה הכסף משנה: דאין צריכים לדעת כל אלו הדברים כדי לדון את הדין. בשלמא תקופות ומזלות צריכים לדעת בשביל עיבור החודש והשנים, אבל למה צריכים לדעת שאר הדברים. וכתב הרדב"ז שרפואות צריכים לדעת להלכות שבת, להבדיל בין רפואה טבעית שניתן לחלל עליה את השבת לבין רפואה סגולית. וכן לדון מי שהשקה את חברו בסם — אם הוא ממת, וכיוצא בזה.

ועוד משמע מדברי הרמב"ם שסובר כדעת התוס' במנחות בהערה הבאה.

14. וכתב הרמ"ה: שאין הכוונה לטהר את השרץ הלכה למעשה, מאחר שהתורה טימאתו, אלא להראות שיש גם צד שהוא יהיה טהור, אבל האמת היא כפי הצד הנגדי, לטמאותו, שהוא המכריע..

וכתב המאירי: "ויראה לי בפירוש דבר זה:

12. ובתוס' מסכת מנחות (ס"ה א) מבארים: פירש רב האי גאון: כדי לידע את הדין. כמו דאמרינן בהלכות כישוף (סנהדרין ס"ז א): העושה מעשה כישוף חייב סקילה, אבל האוחז

ולהביא הוכחה מן התורה.

ורב בעצמו למד – לכאורה – קל וחומר לטהר את השרץ.

אמר רב: אני אדון קל וחומר, ואטהרנו לשרץ.

^{ב-ז} **ומה נחש**, שחומרנו היא בכך שממית אדם ובהמה, ועל ידי כך הוא מרבה טומאה בעולם, טומאת מת וטומאת נבילות, ובכל זאת הוא בעצמו כשהוא מת, הרי הוא טהור, שהרי הנחש אינו משמונה השרצים המטמאים במותם. **שרץ הקל, שאינו ממות ואינו מרבה הטומאה, אינו דין שיהא טהור.**

אך קל וחומר זה, דחוי הוא: **ולא היא!** לא כך היא המידה. כי מה שנחש ממות ומרבה טומאה אינו "חומרא", אלא **מידי דההא אקוין בעלמא**, דומה הנחש בנשיכתו לקוץ סתם, שגם דקירת הקוץ יכולה להמית ולהרבות טומאה, ובכל זאת הקוץ הוא

טהור.

ומביאה הגמרא עתה עוד דין בהלכות סנהדרין.

אמר רב יהודה אמר רב: כל עיר שאין בה שנים דיינים היודעים לדבר בשבעים לשון⁽¹⁵⁾ ועוד אחד היודע לשמוע להבין בשבעים לשון, אין מושיבין בה סנהדרין.

ובעיר ביתר הווי שלשה שידעו לדבר, ובעיר יבנה היו ארבעה, ואלו הם: **רבי אליעזר ורבי יהושע ורבי עקיבא ושמועון התימני** [אינו נקרא רבי כיון שלא הוסמך, מפני שלא בא לכלל זקנה], שהיה דן לפניהם והשיב קושיות לזקנים בשיבת קרקע, ולא על הספסל כשאר הזקנים.

הגמרא מביאה ברייתא שנאמר בה שצריכין שלשה היודעים לדבר בשבעים לשון, והיא קושיא על מה שאמר רב שמספיק שנים.

מכל מקום נמעט טומאתו בכל מה דאפשר. והמהר"ל בדרשתו על התורה מבאר שאינו פלפול של הבל, כי אחד מיסודות הבנת התורה הוא לידע את מהות הדברים מכל בחינותיהם, עיין שם שהאר"ך. והמהרש"א מבאר, כדי שיוכל ללמוד זכות להנידון למיתה.

15. כן פירש רש"י.

והקשה עליו היר"מ^ה: אם כן היתה הגמרא צריכה לסמוך מאמר זה למאמר הקודם שאמר רבי יוחנן "אין מושיבין בסנהדרין וכו' ויודעים בשבעים לשון", ואם הסמיכוהו למאמר אמר רב יהודה אמר רב: אלא מי שידוע לטהר את השרץ וכו', משמע דשייך לענין עומק ידיעת התורה.

שאם יראו תקלות יוצאות בדורותיהם באיזו דין תורה, יצאו לחדש דינין ולהוסיף ולגרוע להוראת שעה וליתן סמך לדבריהם מן התורה. ובדומה לזה כתבו הגאונים בדיני התלמוד שיש ביד רבנים או גאונים לחדש גזירות ותקנות דרך כלל או דרך פרט להסיר איזה ענין מכוער, לפי מה שיראה בזמנו בסמך מועט. ועל דבר כיוצא בזה כתבו גדולי המפרשים: לא נתן התלמוד אלא לבעלי הקבלה המומחית, או לבעלי הסברה הנכונה ושקול הדעת הצלול, להיות גורעים ומוסיפים ודורשים. אלא שפרגוד זה ננעל בפני רוב בני אדם, ואין ראוי לכך אלא מופלג בדורו בידיעה בחריפות ופלפול מיושר ודעה מיושבת". והרמ"א (שו"ת סי' ק"ז) כתב: שהקל וחומר בא ללמד שעל אף שהתורה טימאתו להשרץ,